

Eski Uygurca *Abitake Sūtra*'ya İliřkin Berlin Turfan Koleksiyonu'ndan İki Fragman

Tümer KARAAYAK*
(Bilecik)

Özet: Budizm'in Mahāyāna geleneği, Chan (veya Zen), Saf Ülke [Pure Land], Huayan ve Tiantai gibi çok sayıda ekolden oluşmaktadır. Amitābha Buddha ve ritüelleri, Saf Ülke [Pure Land] öğretisinin esasını oluşturmaktadır. Bu öğreti, Amitābha Buddha ve cennetinin görselleştirme tekniklerine odaklanan meditasyona yönelik uygulamaların bir merkezidir. Turfan bölgesine yerleşen Uygurlar, Budizm'e geçtikten sonra bu ekole ait metinlerle karşılaşmış olmalıdır. Bu çalışma, Budizm'in Saf Ülke öğretisine ait *Abitake-Sūtra*'ya ilişkin Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan U 244 ve U 2095 arşiv numaralı iki metin parçasının neşrini ihtiva etmektedir. Bu yazıda sözü edilen fragmanların çeviri yazısına, harf çevirisine, Türkiye Türkçesine aktarımına, metne ilişkin açıklamalarına ve sözlüğüne/dizinine yer verilecektir.

Anahtar sözcükler: Eski Uygurca, Amitābha, Abitake-Sūtra, metin neşri.

Abstract: The Mahāyāna tradition of Buddhism consists of several schools, such as Chan (or Zen), Pure Land, Huayan and Tiantai. Amitābha Buddha and his rituals form the basis of the Pure Land teaching. This teaching is a center of meditative practices that focus on visualization techniques of Amitābha Buddha and his heaven. The Uyghurs who settled in the Turfan region must have encountered texts of this school after their conversion to Buddhism. This study is the publication of two text fragments of the Abitake-Sūtra of the Pure Land school of Buddhism, preserved in the Berlin Turfan Collection, archive

---

* Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, tumerkaraayak@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2322-9663.

numbers U 244 and U 2095. This article will include the transcription, transliteration, translation into Turkish, explanations, and a glossary/index of these fragments.

Keywords: Old Uyghur, Amitābha, Abitake-Sūtra, text edition.

Giriş

Buddha'nın ölümünden yüzyıllar sonra gelişen ve Doğu Asya'daki baskın biçimi olan Mahāyāna geleneği, *Chan* (veya *Zen*), *Saf Ülke* [*Pure Land*], *Huayan* ve *Tiantai* gibi çok sayıda ekolden oluşur. Buddha'nın ölümünden bin yıldan daha fazla bir süre sonra kodlanan Tantrik Budizm ise Doğu Asya'daki Shingon ve Tibet Budizmi'nin çeşitli okulları gibi farklı düşünce okullarında kendini gösterir (Elverskog 2024: 94).

“Efsanevi bakışını Śākyamuni'nin dünyevi zevklerden feragat eden yaşamına öykünmeye yönelten erken dönem manastır geleneğinin aksine, Saf Ülke öğretisi [*Pure Land*] dikkatini ‘Saf Ülke’ adı verilen başka bir bilinç âleminde karma inancına bağlı yeniden doğuş kavramına yöneltmiştir. Böyle bir karma inancına bağlı yeniden doğuş kavramı geçiş bölgesinin varlığı olan Amitābha ile ilgili Çince 無量壽經 *Wuliangshoujing* [Büyük Sukhāvati-vyūha] ve Çince 阿彌陀經 *Amitoching* [Küçük Sukhāvati-[amrta]vyūha ya da Amitābha-vyūha] Budist sūtralarında anlatılmıştır. Bu sūtralara göre, Buddha Amitābha'nın gelecekteki geçici karma bölgesindeki varlığı sayesinde, orada “yeniden doğan” inananlar hızlı ilerleme kaydedebilecekler ve nihai aydınlanmaya ulaşabileceklerdi” (Amstutz 1997: 1-2).

“Saf Ülke öğretisinin birincil gelişimi, Budist felsefesinin ilk yüzyıllarında Hint manastır Budizmi ile aktarıldığı Çin'de meydana gelmiştir. Saf Ülke öğretisinin tarihindeki en önemli erken figürlerden biri, genellikle 402 yılında bir Saf Ülke öğretisinin kurulmasıyla ilişkilendirilen *Huiyuan* 慧遠 (334-416) olarak kabul edilir. Bu erken dönem ayrıntılı manastır geleneğine rağmen, Tang dönemi figürleri *Tanluan* 曇鸞 (476-

542), *Daochuo* 道綽 (562-645) ve takipçisi *Shandao* 善導 (613-681) çeşitli yorumsal gelişmeler ortaya koymuştur. Bu yorumlar Buddha'nın Saf Ülke öğretisinin dinî uzmanları tarafından görselleştirilmesinin ve hatta sıradan insanlar tarafından Buddha'nın adının basitçe okunmasının bile karmaya geçiş bölgesinde yeniden doğuşla sonuçlanabileceğini öne sürmüştür. Saf Ülke öğretisi, Tang döneminde Kuzey Çin'de Budist pratiğin en yaygın biçimlerinden biri hâline gelmiş ve örgütlenme bakımından manastırlardan giderek ayrılmıştır. Tang döneminden sonra Saf Ülke uygulamalarının hükûmet kontrolü dışında geniş bir alana yayılması Çin Budizmi'nin siyasi diyalektiğini değiştirmiştir” (Amstutz 1997: 2-3).

“Saf Ülke öğretisi tarihine göre, geleneğin ilk yazarları öncelikle Sukhāvātī'nin doğasını ve varlıkların ona erişme yollarını anlamaya çalışmışlardır. Genel olarak, ilk yazarlar Saf Ülkenin bu tezahürlerinde yeniden doğuş için gerekli olan başarı seviyesine ilişkin üç farklı görüşe sahip olmuşlardır. İlki, Sukhāvātī ülkesinin sıradan varlıkların içinde doğabileceği bir ‘dönüşüm ülkesi’ olduğunu savunmuştur. Bir diğeri ise bunun sadece ileri düzey Bodhisattvaların erişebileceği bir ‘ödül ülkesi’ olduğunu beyan etmiştir. Üçüncüsü, uygulayıcıların zihinlerinin görelî saflığına karşılık gelen türde bir ülke algıladıklarını veya bu ülkelerde doğduklarını belirtmiştir. Dolayısıyla onlara ya bir ‘ödül ülkesi’ ya da bir ‘dönüşüm ülkesi’ olarak görünebilmişlerdir” (Jones 2019: 15-16).

“Görselleştirme teknikleriyle karakterize edilen Saf Ülke öğretisi, Uygur takipçileri üzerinde de derin bir etki yaratmıştır. Doğu Uygur Kağanlığının 840'ta yıkılmasının ardından Moğolistan'dan kaçarak Turfan bölgesine yerleşen Uygur grupları birinci binyılın başlarında büyük ölçüde Budizm'e geçtikten sonra, bazıları daha sonra Çin Budist görselleştirme pratikleriyle karşılaşmış olmalıdır. Toyok Mağara Tapınağı kompleksinin Amitābha ve cennetinin görselleştirme tekniklerine odaklanan meditasyona yönelik uygulamaların merkezi olduğu kesindir; dolayısıyla buraya yerleşen Uygurlar bu geleneğe erişmiş olmalıdır. Saf Ülke Budizmi'nin üç temel kutsal kitabı olan *Küçük Sukhāvātīvyūhasūtra*,

Büyük Sukhāvātīvyūhasūtra ve *Guanwuliangshoujing* 觀無量壽經 [Amitāyus’un Tefekkürü (Hakkında) Sūtra], akademisyenler tarafından *Abitake* (Çin. *Amituo jing* 阿彌陀經) [Amitābha Sūtra], Çin Budist literatüründe sadece kısmen eşleşen pasajları olan bir metindir. Ya Çince orijinali kayıptır ya da *Abitake*, metnini çeşitli Çince Saf Ülke kaynaklarından derleyen ve ona bugünkü şeklini veren bir Uygur yazarın orijinal bir kompozisyonudur. Şimdiye kadar keşfedilen materyallere dayanarak, Saf Ülke Budizm’i Turfan Uygurları arasında 11. yüzyılın sonları veya 12. yüzyılın başlarından daha erken yayılmamış ama geç döneme kadar (14. yüzyıl) önemli bir Budist gelenek olarak kalmıştır” (Wilkens 2022: 442).

Eski Uygurca *Abitake* Metinleri Üzerine Yapılan Çalışmalar

Eski Uygurca el yazmalarının kenarında Çince 阿彌陀經 *Amituojing*’den türetilmiş bir terim olan *abitake* denen bir adlandırma bulunmaktadır. Ancak bu başlık yalnızca eserin bir şekilde Amitābha Budizmi’ne ait olduğunu gösteren genel bir tanımlamadır. Bir bütün olarak bakıldığında, bu risale Çince olarak günümüze ulaşan bir başka esere, yani Wang Rixiu’nun (1102-1173) *Longshu zengguang jingtu wen* 龍舒增廣淨土文 adlı Saf Ülke risalesine benzemektedir (Mirkamal, Zieme 2021: 275). *Abitake* metinlerine dair fragmanlar Ankara Etnografya Müzesinde, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde, Berlin Bilimler Akademisinde, Rusya Bilimler Akademisi Doğu El Yazmaları Enstitüsünde, Çin Milli Kütüphanesinde ve Musée Guimet’te bulunmaktadır. Ankara Etnografya Müzesinde bulunan fragmanlar üzerine Ahmet Temir, Kogi Kudara ve Klaus Röhrborn (1984) bir çalışma yapmıştır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan yazmalar Osman Fikri Sertkaya ve Klaus Röhrborn (1984) tarafından yayınlanmıştır. Berlin Bilimler Akademisinde yer alan yazmalar Peter Zieme ve Kogi Kudara (1985) tarafından neşredilmiştir. Rusya Bilimler Akademisi Doğu El Yazmaları Enstitüsünde (St. Petersburg) korunan yazmalar üzerine Lilia Tuğuşeva (2008) bir çalışma yapmıştır. Çin Millî Kütüphanesinde bulunan yazmaların bir kısmı Geng Shimin (2003a, 2003b, 2004, 2005, 2006,

2007a, 2007b, 2007c, 2007d, 2007e, 2008a, 2008b, 2011) tarafından yayımlanmıştır. Paris Musée Guimet'te bulunan yazmalara dair bilgiler ve bu koleksiyonda yer alan bir yazmanın metin neşri tarafımızca (2016) yapılmıştır. Yine Ankara, İstanbul, St. Petersburg, Pekin ve Paris'te muhafaza edilen yazmaların tamamı tarafımızca önce yüksek lisans tezi (2017) olarak hazırlanmış ve daha sonra kitap olarak (2021) neşredilmiştir.

Çalışmaya Dâhil Edilen *Abitake* Metnine Ait Fragmanlar

Bu çalışmada yer verilen fragmanlar Berlin Turfan Koleksiyonunda muhafaza edilmektedir. Bu çalışmaya dâhil edilen ilk fragman U 244 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Bu fragmanın katalog bilgileri Orçun Ünal tarafından hazırlanmıştır. Ünal, yazmanın başlığını *Abitaki-Sūtra* ve muhtevasını da “Laut der Anmerkung auf der Rückseite gehört der vorliegende Text zum Abitaki-Sūtra // Arkadaki nota göre bu metin Abitaki Sūtra'ya aittir” şeklinde vermiştir. Ayrıca yazmanın fiziki durumuyla ilgili şu notu düşmüştür: “Her iki tarafı da yazılı fragmandır. Dikey biçimli bir *pustaka* yaprağının alt yarısına ait parça, alt kenarı hafif hasar görmüştür. Bağlama deliklerinin çemberi korunmamıştır. Pustaka yaprağının orijinalde boş olan arka yüzü dört Eski Uygurca satır ve bir Çince satır yazmak için kullanılmıştır. Arka yüzdeki Eski Uygurca metin, yazı stili bakımından ön yüzdekinden farklıdır ve muhtemelen ikinci bir kâtip tarafından yazılmıştır. Fragman, yırtıklar, delikler ve kırışıklıklar nedeniyle hasar görmüştür. Kâğıt hafif lekelidir. Yazı yer yer hafifçe silinmiştir”. Ayrıca yazmanın karakteristik özellikleriyle ilgili olarak “Arka yüzdeki Eski Uygurca metnin yazısı ön yüzdekinden farklıdır. Noktalama işaretleri için iki nokta üst üste kullanılmıştır. İki nokta üst üste tek tek veya birlikte daire içine alınmıştır” notu düşülmüştür (URL 1). Bu yazmanın ön ve arka yüzünde altışar satır toplamda ise on iki satır mevcuttur. Yazmanın arka yüzündeki son satırda Çince karakterlerle 真藏都通 *Zhenzangdutong* yazılıdır (→ krş. Nishiwaki, 2014, s. 27, 37. dipnot; Uzun kaya 2022: 560). Bu ibare, Wang Rixiu'nun 王日休 (1102-1173) *Longshu zengguang jingtu wen* 龍舒增廣淨土文 [T.XLVII.1970.251–

289] adlı Saf Ülke risalesine atıf olarak düşünülebilir (Mirkamal, Zieme 2020: 275). Bu yazmanın bilgileri (Uzunkaya 2022: 560), restorasyonsuz metin neşri (Uzunkaya 2022: 563-564), Türkiye Türkçesine aktarımı (Uzunkaya 2022: 566) ve notları (Uzunkaya 2022: 568) Uğur Uzunkaya tarafından yapılmıştır. Bu fragman Uzunkaya'nın yazısının 54-65. satırlarını oluşturmaktadır.

Bu çalışmaya dâhil edilen ikinci yazma ise U 2095 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Bu yazmanın katalog bilgileri Simone-Christiane Raschmann tarafından hazırlanmıştır. Raschmann, yazmanın başlığını *Abitaki* (?) ve içeriğini de “Peter Zieme’ye göre bu, sadece bu tek parçası bilinen başka bir *Abitaki* nüshasından bir yapraktır. Eserin IV. kitabından bir yapraktır. Amitābha Budizm’inin çeşitli öğretmenleri üzerine olan bölümdür. Metinde adı geçen öğretmenlerden birisi olan *Dhyānalābhin*’den *Abitaki* elyazmasının St. Petersburg fragmanlarında IV. [Bölüm], 46. yaprakta bahsedilmektedir, bkz. Tuguşeva 2008: 49, 97. Ancak bu, mevcut metin parçasına paralel bir metin değildir” şeklinde vermiştir. Yazmanın fiziki durumuyla ilgili şu bilgiyi vermiştir: “Yazmanın her iki tarafı da yazılıdır. Ön yüzüne bakıldığında sol ve alt kenar boşlukları olan yaprağın sol alt yarısı görülmektedir. Yazma, delikler, yırtıklar ve aşınma nedeniyle ağır hasar görmüştür”. Ayrıca yazmanın karakteristik özelliği olarak *burhan* sözcüğü her zaman kırmızı renkte yazılmış olması ve metin satırlarının ön ve arka yüzlerde birbirinin zıt yönünde ilerlemesidir (URL 2). Bu yazmanın ön ve arka yüzünde on üçer satır toplamda ise yirmi altı satır bulunmaktadır.

Eski Uygurca Metnin Çeviri Yazısı ve Harf Çevirimi

U 244 ön yüz

- (01) 01 [üzäliksiz köni tüz t]uymak burhan kutıña
 ////////////// // // // //wym'q pwrq'n qwty nk'
- (02) 02 [köñül öritür ,,] amtı kut kolur ,, ken
 //
- (03) 03 [sukavati uluşta] tugay(1)n tep ,, ol kişi
 //
- (04) 04 [mänilig yertinçü]kä täggäy ,, kim bo bitigig

- ////////// ///////////k' t'kk'y ,, kym pw pytykyk
(05) 05 [eşid]ip kertgünç köñülin bo bitigig
/////yp kyrtkwñç kwnkwlyn pw pytykyk
(06) 06 [okısar ,, adırtılg] seziksiz ol uluşta tuggay
//////// // /////////// syz yk syz 'wl 'wlwşt' twqq'y

U 244 arka yüz

- (07) 01 bo nom abitake ... ..
pw nwm ''pyt'ky ... ..
(08) 02 a[bi]-
''//
(09) 03 take nom ... ..
t'ky nwm ... ..
(10) 04 bo bo nom ... ..
pw pw nwm ... ..
(11) 05 bo nom abitake ögd[i]s[i] ... ..
pw nwm ''pyt'ky 'wykd/s/ ... ..
(12) 06 zhenzangdutong
真藏都通

U 2095 ön yüz

- (13) 01 ... ..larka t(ä)ñri **burhan**
... ..l'rq' tñkry **pwrq'n**
(14) 02 ... ..lar mu ,, *birök* t(ä)ñri
... ..l'r mw ,, *pyrwk* tñkry
(15) 03 ... .. *b(ä)lgülüg* ärti ,, alku
... .. *plkw lwk* 'rty ,, ''lqw
(16) 04 ... .. [viş]babu **burhan** alku
... .. //p'pw **pwrq'n** alku
(17) 05 ... .. ayu b[erinj t]ep
... .. 'yw p///// /yp
(18) 06 ... .. [bod]is(a)t(a)vka
... .. ///ystv q'
(19) 07 ... ..
... ..sy
(20) 08 ... ..
... ..
(21) 09 ... .. *b(ä)l[gürt]gäli*
... .. pl///k'ly
(22) 10 ... .. ärsär

- ... .. yt'v l'r 'rs'r
 (23) 11 ... .. [burha]nıg körgäli bolmatı
 ... .. //nyq kwyrk'ly pwlm'ty
 (24) 12 ... .. ol nom [no]mlamış
 ... .. 'wl nwm //m l'myş
 (25) 13 ... ..
 ... .. 'çd/ ... ..
 U 2095 arka yüz
 (26) 00 törtünç altı ... ..
 twyrtwnç 'lty ... ..
 (27) 01 anta ayıtdı ,, ...
 ''nt' ''yytdy ,, t... ..
 (28) 02 atl(ı)g tagta ärti ... ..
 ''tlq t'q t' 'rty ... ..
 (29) 03 dyanalabi bahşı ... ..
 dy'n'l'py p'qşy ... ..
 (30) 04 y(a)rukın tägildi ... ..
 yrwqyn t'kyldy ... ..
 (31) 05 kişilär yüz [y]ü[gärü] ... ..
 kyşy l'r ywwz /w/// ... ..
 (32) 06 körgütüp si[ntao] ... ..
 kwyrkwtyp sy/// ... ..
 (33) 07 sintao bahşı ... ..
 synt'w p'qşy ... ..
 (34) 08 ärti ,, b[il]ü ... ..
 'rty ,, p//w ... ..
 (35) 09 şikşin [a]tl(ı)g ... ..
 şykşyn //tlq ... ..
 (36) 10 nandanta şakilıg ... ..
 n'nd'nt' ş'kylyq ... ..
 (37) 11 bahşı bar ärti ,, ...
 p'qşy p'r 'rty ,, p... ..
 (38) 12 atl(ı)g ... kişi ... ..
 ''tlq ''... kyşy ... ..
 (39) 13 ... ..
 //ytyr ... ..

Eski Uygurca Metnin Aktarması

U 244 ön yüz

(01) [mükemmel, gerçek ve düz] aydınlanan Buddha kutsallığına (02) [gönül verir,] (ve hemen) şimdi ant içer. Sonra (03) [Sukhāvātī ülkesinde] doğayım diyerek, o kişi (04) [mutluluk dünyasına] ulaşacaktır. Herhangi biri bu kitabı [= sūtrayı] (05) işitip inançlı kalbiyle bu kitabı [= sūtrayı] (06) [ezberden okursa,] şüphesiz² o (Sukhāvātī) ülkesinde doğacaktır.

U 244 arka yüz

(07) bu öğreti abitake ... .. (08-09) a[bi]take öğretisi ... .. (10) bu bu öğreti ... .. (11) bu öğreti abitake övgüsü ... .. (12) *zhenzangdutong*

U 2095 ön yüz

(13) ... .. İlahi Buddha (14) ... .. mi? Eğer ilahi (15) ... .. görünür oldu. Bütün (16) ... .. Viśvabhū Buddha bütün (17) ... .. söyleyiverin diyerek (18) ... .. Bodhisattva'ya (19) ... .. (20) ... .. (21) ... .. göstermeli. (22) ... .. ise (23) ... .. Buddha'yı görmesi mümkün olmadı. (24) ... .. o öğretiyi vaaz etmiş (25) ... ..

U 2095 arka yüz

(26) dördüncü [kitap] ... .. altı (27) orada sordu. ... .. (28) adlı dağda idi. ... .. (29) Dhyānalābhin hoca ... .. (30) ışığı indi. ... .. (31) insanlar yüz yüze ... .. (32) gösterip Sintao ... .. (33) Sintao hoca ... .. (34) idi. Anlayarak ... .. (35) Şikşin adlı ... .. (36) oğul Śākyaalı ... .. (37) hoca vardı. ... .. (38) adlı ... kişi ... .. (39) ... ..

Eski Uygurca Metne İlişkin Açıklamalar

(01) [üzülsüz köni tüz t]uymak burhan kutı: Uzunkaya, bu satır ile ilgili herhangi bir restorasyon yapmadan ... .. *burhan kutı*na şeklinde okumuştur (Uzunkaya 2022: 564, 54. satır). Bu satırın restorasyonu,

okuması ve tamamlaması için krş. BT 44, B161-B163. satır: *üzäliksiz köni tüz tuymak bur[han] kutinga köngül öritürlär* (Yakup 2021: 202).

(01) [üzäliksiz köni tüz t]uymak burhan kutı: Eski Uygurca [*üzäliksiz köni tüz t]uymak burhan kutı* ibaresi “mükemmel, gerçek ve düz aydınlanan Buddha kutsallığı” anlamındadır. Eski Uygurca bu Budist ibare Sanskritçe *anuttarasamyaksambodhi* (Wilkens 2001: 289) ve Çince 阿耨多羅三藐三菩提 *anoduoluosanmiaosanputi* (Hirakawa 1997: 1208) karşılığındadır.

(02) [köñül öritür ,,] amtı kut kolar: Uzunkaya bu kısım ile ilgili herhangi bir restorasyon yapmadan ... .. [*a]mtı kut kolar* şeklinde okumuştur (Uzunkaya 2022: 564, 55. satır). [*köñül öritür ,,]* kısmının restorasyonu, okuması ve tamamlaması için krş. BT 44, B161-B163. satır: *üzäliksiz köni tüz tuymak bur[han] kutinga köngül öritürlär* (Yakup 2021: 202).

(03) [sukavati uluşta] tugay(ı)n tep: Uzunkaya bu kısım ile ilgili herhangi bir restorasyon yapmadan ... .. *tep* şeklinde okumuştur (Uzunkaya 2022: 564, 56. satır). [*sukavati uluşta*] kısmının restorasyonu, okuması ve tamamlaması için krş. BT 13, 46,1. satır: *kaçan birök ärtüdüktä bo bir tüş ätözläri bir täg tugzunlar sukavati uluşta* (Zieme 1985: 164-165).

(03) [sukavati uluşta]: *sukavati* < Soğd. *swk'βty* < Skt. *sukhāvātī* “Buddha Amitābha'nın batıdaki cenneti” (Wilkens 2021: 629a). → krş. *sukavati* << Skt. *sukhāvātī* “sc. lokadhātu, the world of Amitābha or Amitāyus, from which Avalokiteśvara also comes // lokadhātu, Amitābha ya da Amitāyus'un dünyası, başka Avalokiteśvaradan gelen” (Edgerton 1953: 597a). ~ *sukavati* << Skt. *sukhāvātī* “noun of the heaven of Buddha Amitābha // Amitābha Buddha'nın cennetinin adı” (Monier-Williams 1899: 1221c). *sukavati* ibaresinin Çince karşılığı 極樂世界 *jileshijie* “realm of ultimate bliss // nihai mutluluk âlemi” (Kara, Zieme 1986: 369) ve Eski Uygurca çevirisi *artokrak mänilig uluş* “äußerst seliges Reich //

son derece kutsanmış diyar” şeklindedir (Kara, Zieme 1986: 348, 136. not).

(04) [mänilig yertinçü]kä täggäy „ kim bo bitigig: Uzunkaya bu kısım ile ilgili herhangi bir restorasyon yapmadan ... .. *kä täggäy „ kim bo bitigin* şeklinde okumuştur (Uzunkaya 2022: 564, 57. satır). *[mänilig yertinçü]kä* kısmının restorasyonu, okuması ve tamamlaması için krş. TT VII, B₁, 32-34. satır [= BT 23, G182-184. satır]: *ärtinü mänilig yertinçütä abita burhan uluşınta tugar* (Rachmati [Arat] 1937: 49; Zieme 2005: 140).

(04) [mänilig yertinçü]: Eski Uygurca *mänilig yertinçü* “sevinçli dünya, mutluluk dünyası” ibaresi Sanskritçe *sukhāvati* karşılığındadır (Wilkens 2021: 473a). Eski Uygurca metinlerde *ärtinü mänilig yertinçü* ve *artokrak mänilig uluş* ibareleri “die Welt des extremen Glücks // aşırı mutluluk dünyası” yani “das Paradies des Amitābha // Amitābha’nın cenneti” anlamındadır (Röhrborn 2017: 286).

(05) [eşid]ip kertgünç köñülin bo bitigig: Uzunkaya bu kısım ile ilgili herhangi bir restorasyon yapmadan ... .. *kertgünç köñülin bo bitigin* şeklinde okumuştur (Uzunkaya 2022: 564, 58. satır). *[eşid]ip* kısmının restorasyonu, okuması ve tamamlaması için krş. TT VII, B₁, 27-30. satır [= BT 23, G177-180. satır]: *bo nom bitigig eşidip kertgünç köñülin ayasar ağırlasar tapınsar udunsar* (Rachmati [Arat] 1937: 49; Zieme 2005: 140); TT VI, 51-52. satır: *kim kayu tınlıg bo nom bitigig bitisär bititsär okısar okıtsar* (Bang, Gabain, Rachmati 1934: 110).

(05) kertgünç köñül: *kertgünç köñül* “inançlılık, dindarlık” (Wilkens 2021: 366). Eski Uygurca bu Budist ibare Sanskritçe *śraddhāmanas* karşılığındadır (Karaayak 2021: 721). → krş. *śraddhāmanas* “truehearted, faithful // sadık, temiz kalpli; dindar, inançlı” (Monier-Williams 1899: 1095c).

(06) [okısar „ adırtlıg] seziksiz ol uluşta tuggay: Uzunkaya bu kısım ile ilgili herhangi bir restorasyon yapmadan ... .. *seziksiz ol uluşta tuggay* şeklinde okumuştur (Uzunkaya 2022: 564, 59. satır). 05. ve 06. satırın *bo bitigig [okısar]* kısmının restorasyonu, okuması ve tamamlaması için krş.

TT VI, 51-52. satır: *kim kayu tınlıg bo nom bitigig bitisär bititsär okısar okıtsar* (Bang, Gabain, Rachmati 1934: 110). 06. satırın [*adırtlıg*] *seziksiz* kısmının restorasyonu, okuması ve tamamlaması için krş. Abitaki, III, 41, 09-11. satır: *odgurak adırtlıg seziksiz sukavati uluşta tuggalı bolur[lar]* (Karaayak 2021: 109).

(07) abitake: Eski Uygurca *abitake* “bir metnin başlığı”, Çince 阿彌陀經 *a mi tuo jing* ve Sanskritçe *amitābha-sūtra* karşılığındadır (Edgerton 1953: 63b; Hirakawa 1997: 1208b; Karaayak 2021: 641; Wilkens 2021: 2b; Uzunkaya 2022: 568). Kelimenin geçtiği diğer örnekler için bkz. Yakup 2016: 198. Eski Uygurca *Abitake* ~ *Abitaki* metinlerinin araştırma tarihçesi için bkz. Karaayak 2021: 25-34; Mirkamal, Zieme 2020: 274-277.

(12) zhenzangdutong: Fragmanın arka yüzündeki son satırda Çince karakterlerle 真藏都通 *Zhenzangdutong* yazılıdır (Nishiwaki 2014: 27, 37. dipnot; Uzunkaya 2022: 560). Nishiwaki bu ibareyle ilgili “U 244'te bir satırda “Zhenzangdutong 真藏都通” karalaması vardır, ancak tarihlendirilemez” şeklinde not düşmüştür (Nishiwaki 2014: 27, 37. dipnot; Uzunkaya 2022: 560). Bu ibare, Wang Rixiu'nun 王日休 (1102-1173) *Longshu zengguang jingtu wen* 龍舒增廣淨土文 [T.XLVII.1970.251–289] adlı Saf Ülke risalesine atıf olarak düşünülebilir (Mirkamal, Zieme 2020: 275).

(16) [viş]babu burhan: Bu kısmının restorasyonu, okuması ve tamamlaması için krş. BT 09, 128,5. satır: *vişbabu burhan* (Tekin 1980: 76); BT 09, 142, 19. satır: *altı tümän y(a)şt(a) vişbabu burhan b(ä)lgürmiş (ä)rti* (Tekin 1980: 103); BT 09, 160, 31. satır: *vişb[a]bu burhannıñ şrone utare atl(i)g iki ulug tetsil(ä)ri (ä)rdi* (Tekin 1980: 137); BT 13, 12,17. satır: *vişbabu burhan kutıña* (Zieme 1985: 75). → bkz. *vişbuba* ~ *vişvabu* “bir Buddha'nın adı” < Soğd. *βyşβ'pw* ~ *βyşβpw* < Toh. A *vişvabhu* < Toh. A/B *vişvabhū* < Skt. *vişvabhū* (Wilkens 2021: 847b). → krş. EUyg. *vişbuba* ~ *vişvabu*; Soğd. *βyşβ'pw* (Provasi 2013: 275); Toh. A *vişvabhu* “name of a former Buddha // eski bir Buddha'nın adı” (Carling, Pinault 2023: 417a); Toh. B *vişvabhū* “Vişvabhu” (Adams 2013: 621); Skt.

viśvabhū “name of a (former) Buddha // (eski) bir Buddha'nın adı” (Monier-Williams 1899: 992b; Edgerton 1953: 502a); Çin. 毘舍浮佛 *piśhefufo* ~ Skt. *viśvabhū* (DBD); Çin. 毘舍婆 *piśhepo* ~ Skt. *viśvabhū* (Hirakawa 1997: 0698); Çin. 隨葉佛 *suiyefo* ~ Skt. *viśvabhū* (DBD). Eski Uygurca *vişvabu* için bkz. BT 02, 132. satır: *yükünür biz şiki vişvabu atl(i)g t(ä)ñri burhan kutıña* (Röhrborn 1971: 21).

(26) törtünç altı ...: Simone-Christiane Raschmann, bu kısım ile ilgili şu yorumu getirmiştir: “törtünç altı [ ] “IV (kitap, yaprak (?)6”. Sayfalandırma sadece eksik olarak korunmuştur. (Yaprak) 6'ya ek olarak, üst yaprakların numaralandırılması nedeniyle yaprak sayısı 16, 26, 36, 46, vb. de olabilir.” (KOHD digital).

(29) dyanalabi bahşı: *dyanalabi bahşı* “Dhyānalābhin Hoca” (Wilkens 2021: 250b). → bkz. *dyanalabi* << Skt. *dhyānalābhin* “bir öğretmenin adı” (Wilkens 2021: 250b). *dyanalabi* kelimesinin geçtiği diğer örnekler için bkz. BT 25 (1), 0101. satır: *çikoñ atl(i)g dyanalabi şinşi açari* (Wilkens 2007: 60) [→ krş. *çikun atl(i)g dyanalabi şenşe açari* (Wilkens 2025: 1)]; Abitaki, IV, 46, 4. satır: *dyanalabi bahşitın dyanlıg iş küd[ök] ...* (Karaayak 2021: 145); RöhrbĀgam, 02-04. satır: *ymä dyanalabi toyınlar , munturdın turup inçip adınlarka nomlayurlar* (Röhrborn 2017: 116). *dyanalabi* için bkz. Zieme 1990: 135; Wilkens 2007: 61, 0101. not; Karaayak 2021: 570, 917. not; Röhrborn 2017: 119, 2-4. not.

(32) si[ntao]: Okuma ve tamamlama için krş. 33. satır: *sintao bahşı* (U 2095, arka yüz, 07. satır).

(33) sintao: *sintao* “Saf Ülke [Pure Land] Okulu'nun yedi kurucusundan birisidir; Saf Ülke [Pure Land] mezhebinin beş saygın kişisinden birisidir” < Çin. 善導 *shan dao* (Karaayak 2021: 775). Eski Uygurca *sintao* [belki *sintau*], Abitaki metinlerinde *sintao bahşı* şeklinde tanıklanmaktadır (Karaayak 2021: 775). Eski Uygurca *sintao* [belki *sintau*], Çince 善導 *shan dao* şeklinde gelmiş olmalıdır. *Shandao* 善導, Saf Ülke [Pure Land] Okulu'nun yedi kurucusundan birisi olarak geçmektedir. Saf Ülke [Pure Land] Okulu'nun 淨土 yedi kurucusu şunlardır: 1) *Nāgārjuna* 龍樹; 2)

Vasubandhu 世親; 3) *Tanluan* 曇鸞; 4) *Daochuo* 道綽; 5) *Shandao* 善導; 6) *Yuanxin* 源信; 7) *Yuankong* 源空 ya da *Faran* 法然 (Shoothill, Hodous 1937: 13b). *Shandao* 善導, Saf Ülke [Pure Land] mezhebinin beş saygın kişisinden birisidir. Bu beş saygın kişi şunlardır: 1) *Tanluan* 曇鸞; 2) *Daochuo* 道綽; 3) *Shandao* 善導; 4) *Huaigan* 懷感; 5) *Shaokang* 少康 (Shoothill, Hodous 1937: 123a). *Shandao*, 613-681 yılları arasında yaşamıştır. Çince “Fazilet Rehberi” anlamındadır. Çin Saf Ülke [Pure Land] geleneğinin üçüncü önemli kişisidir (Buswell, Lopez 2014: 797). [→ bkz. Karaayak 2021: 528, 713. not]. → krş. *sin-tau* < Çin. “bir öğretmenin adı” (Wilkens 2021: 615a).

(34) şikşin: Kelimenin okuyuşu ve anlamlandırması kesin değildir. Eski Uygurca *şikşin* kelimesinin kökeni Sanskritçe *sākṣin* olarak tasavvur edilebilir. → krş. *şikşin* << Skt. *sākṣin* “name of a man // bir adamın adı” (Monier-Williams 1899: 1197c). Diğer bir olasılık ise Eski Uygurca *şikşin* şeklinde okuyup Sanskritçe *śikṣin* şeklinde düşünülebilir. → krş. *şikşin* << Skt. *śikṣin* “learning; instructing // öğrenme, öğretme” (Monier-Williams 1899: 1070a).

(36) nandanta: Kelimenin okuyuşu ve anlamlandırması kesin değildir. Eski Uygurca *nandanta* kökeni Sanskritçe *nandanta* olarak düşünülebilir. → *nandanta* << Skt. *nandanta* “son, friend, king // oğul, arkadaş, kral” (Monier-Williams 1899: 526b). Diğer bir olasılık ise Eski Uygurca *nandin* kelimesi ve *-ta/-tā* lokatif eki şeklinde yorumlanabilir. Bu durumda Eski Uygurca *nandin* kelimesinin kökeni Sanskritçe *nandin* olarak tasavvur edilebilir. → krş. *nandin* << Skt. *nandin* “son // oğul” (Monier-Williams 1899: 526b).

Dizin ve Sözlük

abitake, a[bi]take < Çin. 阿彌陀經 *a mi tuo jing* ~ Skt. *amitābha-sūtra* ‘bir metnin başlığı’

bo nom a. 07; *a. nom* 08-09; *bo nom a.* ögd[i]s[i] 11

[adirthg] ‘şüphesiz’

[adırtlıg] seziksiz ‘şüphesiz’

[a.] seziksiz ol ulušta tuggay 06

alku ‘bütün’

a. 15; a. 16

altı ‘altı’

törtünç ... a. 26

amti ‘şimdi’

a. kut kolur 02

anta ‘orada’

a. ayıtdı 27

atl(ı)g, [a]tl(ı)g ‘adlı’

a. tagta ärti 28; şıkşin [a]. 35; a. ... kişi ... 38

ay- “söylemek”

a.-u b[erij t]ep 17

ayıt- ‘sormak’

anta a.-dı 27

bahşı ‘hoca’

dyanalabi b. 29; sintao b. 33; b. bar ärti 37

bar ‘var’

bahşı b. ärti 37

b(ä)lgülüg ‘görünür’

b. ärti 15

b(ä)[lgürt]- ‘göstermek’

b.-gäli 21

b[er-] ‘vermek’

ayu b[.-iŋ t]ep 17

bil- ‘anlamak’

b.-ü 34

birök ‘eğer’

b. t(ä)ŋri 14

bitig ‘kitap, sūtra’

kim bo b.+ig [eşid]ip 04; *bo b.+ig [okısar]* 05

bo ‘bu’

kim b. bitigig [eşid]ip 04; *b. bitigig [okısar]* 05; *b. nom abitake* 07; *b. bo nom* 10; *bo b. nom* 10; *b. nom abitake ögd[i]s[i]* 11

[bod]is(a)t(a)v < Soğd. *pwδystβ ~ pwδ'ystβ ~ pwtystβ* < Part. *bōdisadf* < Skt. *bodhisattva* ‘Bodhisattva’

[b].+ka 18

bol- ‘olmak’

[burha]nıg körgäli b.-matı 23

burhan, [burha]n ‘Buddha’

[üzäliksiz köni tüz t]uymak b. kutıŋa [köñül öritür] 01; *t(ä)ŋri b.* 13; *[viş]babu b.* 16; *[b]. +ıg körgäli bolmatı* 23

dyanalabi << Skt. *dhyānalābhin* ‘bir öğretmenin adı’

d. bahşı 29

är- “olmak”

*b(ä)lgülüg ä.-ti 15; ä.-sär 22; atl(ı)g tagta ä.-ti 28; ä.-ti 34; bahşı
bar ä.-ti 37*

[eşid]- ‘işitmek’

kim bo bitigig [e.]-ip 05

ken ‘sonra’

k. [sukavati ulušta] tugay(ı)n 02

kertgünç ‘inançlı’

k. köñülin bo bitigig [okısar] 05

kim ‘herhangi biri’

k. bo bitigig [eşid]ip 04

kişi ‘kişi, insan’

*ol k. [mähjilig yertinçü]kä täggäy 03; k.+lär yüz [y]ü[gärü] 31
atl(ı)g ... k. 38*

kol- ‘istemek’

amtı kut k.-ur 02

→ **kut kol-** ‘ant içmek’

[köni] ‘gerçek’

[üzäliksiz k. tüz t]uymak burhan kutıña [köñül öritür] 01

köñül, [köñül] ‘zihin, kalp’

*[üzäliksiz köni tüz t]uymak burhan kutıña [k. öritür] 02; kertgünç
k.+in bo bitigig [okısar] 05*

kör- ‘görmek’

[burha]nıg k.-gäli bolmatı 23

körgüt- ‘göstermek’

k.-iip si[ntao] 32

kut ‘kutsallık, ant’

[üzäliksiz köni tüz t]uymak burhan k.+ııa [köñül öritür] 01; *amtu k. kolur* 02

[mäñilig] ‘mutluluk’

ol kişi [m. yertinçü]kä täggäy 04

mu ‘soru eki’

... lar m. 14

nandanta << Skt. *nandanta* ‘oğul’

n.+ta şakilig 36

nom < Soğd. *nwm* < Yun. *vóμος* /*nómos*/ ‘öğreti’

bo n. abitake 07; *a[bi]take n. 09*; *bo bo n. 10*; *bo n. abitake ögd[i]s[i]* 11; *ol n. [no]mlamış* 24

[no]mla- ‘vaaz etmek’

ol nom [n].-mış 24

okı- ‘ezberden okumak’

bo bitigig o.-sar 06

ol ‘o’

o. kişi [mäñilig yertinçü]kä täggäy 03; *[adırlıg] seziksiz o. uluşta tuggay* 06; *o. nom [no]mlamış* 24

ögd[i] ‘övgü’

bo nom abitake ö.+si 11

örit- ‘uyandırmak’

[üzäliksiz köni tüz t]uymak burhan kutııa [köñül ö.-ür] 02

→ **könül örit-** ‘niyet etmek, gönül vermek, (bir işi yapmaya) kararlı olmak’

seziksiz ‘şüphesiz’

[*adırtlıg*] *s. ol ulušta tuggay* 06

→ [**adırtlıg**] **seziksiz** ‘şüphesiz₂’

sintao, si[ntao] < Çin. 善導 *shan dao* ‘Saf Ülke [Pure Land] Okulu’nun yedi kurucusundan birisidir; Saf Ülke [Pure Land] mezhebinin beş saygın kişisinden birisidir’

körgütüp s. 32; s. bahşı 33

[**sukavati**] < Soğd. *swk’βty* < Skt. *sukhāvati* ‘Amitābha Buddha’nın batıdaki cenneti’

ken [s. ulušta] tugay(i)n 03

şakilg ‘Śākya boyuna ait, Śākyalı’

nandanta ş. 36

şikşin << Skt. *sākşin* ‘kişi adı’

ş. [a]tl(i)g 35

t(ä)ñri ‘ilahi’

t. burhan 13; birök t. 14

tag ‘dağ’

atl(i)g t. +ta ärti 28

täg- ‘ulaşmak’

ol kişi [mäñilig yertinçü]kä t. -gäy 04

tägil- ‘inmek’

y(a)rukın t. -di 30

te-, [t]e- ‘demek, söylemek’

ken [sukavati uluşta] tugay(i)n t.-p 03; ayu b[erij t.]-p 17

törtünç ‘dördüncü’

t. ... altı 26

tug- ‘doğmak’

ken [sukavati uluşta] t.-ay(i)n 03; [adırtlıg] seziksiz ol uluşta t.-gay 06

[t]uymak ‘aydınlanma, aydınlanan’

[üzäliksiz köni tüz t]. burhan kutıña [köñül öritür] 01

[tüz] ‘düz’

[üzäliksiz köni t. t]uymak burhan kutıña [köñül öritür] 01

uluş ‘ülke’

ken [sukavati u.+ta] tugay(i)n 03; [adırtlıg] seziksiz ol u.+ta tuggay 06

[üzäliksiz] ‘mükemmel’

[ü. köni tüz t]uymak burhan kutıña [köñül öritür] 01

[viş]babu < Soğd. *βyšβ'pw* ~ *βyšβpw* < Toh. A *višvabhū* < Toh. A/B *višvabhū* < Skt. *višvabhū* ‘bir Buddha’nın adı’

[v]. burhan alku 16

y(a)ruk ‘ışık’

y.+ın tägildi 30

[yertinçü] ‘dünya’

ol kişi [mänilig y.]+kä täggäy 04

[y]ü[gärü] ‘göz önünde, karşı karşıya’

yüz [y]. 31

→ **yüz** [y]ü[gärü] ‘yüz yüze’

yüz ‘yüz’

yüz [y]ü[gärü] ‘yüz yüze’

y. [y]ü[gärü] 31

zhenzangdutong < Çin. 真藏都通 ‘Wang Rixiu’nun 王日休 (1102-1173) *Longshu zengguang jingtu wen* 龍舒增廣淨土文 [T.XLVII.1970.251–289] adlı Saf Ülke risalesi’

z. 12

Sonuç

Bu çalışmada Berlin Turfan Koleksiyonu’nda muhafaza edilen U 244 ve U 2095 arşiv numaralı iki fragmanın neşri gerçekleştirilmiştir. Bu fragmanlardan U 244 arşiv numarasına sahip olan fragmanın daha önce Uğur Uzunkaya tarafından restorasyonsuz metin neşri gerçekleştirilmiştir. Her iki fragmanın içeriği *Abitake* metniyle ilişkilidir. Çalışma, Eski Uygurca *Abitake Sūtra*’ya ilişkin Berlin Turfan Koleksiyonu’nda yer alan iki fragmanın çeviri yazısı, harf çevirisi, Türkiye Türkçesine aktarımı, metne ilişkin açıklamaları ve dizin/sözlüğü ortaya konulmuştur. Bu çalışmayla birlikte Eski Uygurca Amitābha kültü içerisinde değerlendirilen *Abitake* metinlerine ait 39 satırlık Eski Uygurca metin, araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. Fragmanlardaki satırların büyük çoğunluğu yoğun hasara maruz kalmıştır. Eldeki yazı ile Orta Asya Türk Budizmi’nin anlaşılmasına ve metin neşri yoluyla Türk dili araştırmalarına küçük bir katkı sunulmak istenmiştir.

KISALTMALAR**bkz.** → bakınız**Çin.** → Çince**DDB** → Digital Dictionary of Buddhism**EUyg.** → Eski Uygurca**krş.** → karşılaştırınız**Skt.** → Sanskritçe**Soğd.** → Soğdca**Toh. A** → Toharcanın A diyalekti**Toh. B** → Toharcanın B diyalekti**KAYNAKLAR**

Adams, Douglas Q. (2013): *A Dictionary of Tocharian B Revised and Greatly Enlarged, Editions*. Amsterdam-New York: Rodopi B. V.

Amstutz, Galen Dean (1997): *Interpreting Amida: history and Orientalism in the study of Pure Land Buddhism*. Albany: State University of New York Press.

Bang, Willi, Annemarie von Gabain ve G. R. Rachmati 1934: *Türkische Turfantexte. VI. Das buddhistische Sūtra Säkiz Yükmäk*. Berlin. [TT VI: Türkische Turfantexte. VI.].

Buswell, Robert E. ve Donald S. Lopez (2014): *The Princeton Dictionary of Buddhism*. Princeton/Oxford: Princeton University Press.

Carling, Gerd ve Georges-Jean Pinault (2023): *Dictionary and Thesaurus of Tocharian A*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Edgerton, Franklin (1953): *Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary c. II: Dictionary*. New Haven: Yale University Press.

Elverskog, Johan (2024): *A History of Uyghur Buddhism*. New York: Columbia University Press.

Geng Shimin (2003a): “Huihuwen “da bai lian she jing” canjuan (er ye) yanjiu”. *Minzu yuwen nian di 5 qi*: 3-7, 83. [İngilizce Başlık: Geng Shimin (2003a): “A Study of the Incomplete Sutra Abitaki in Uighur”. *Minority Languages of China*, Cilt 5: 3-7, 83].

Geng Shimin (2003b): “Study of Two Folios of The Uighur Text “Abitaki”. *Cultures of the Silk Road and Modern Science, vol. 1: “The Way of Buddha” 2003: The 100th Anniversary of the Otani Mission and the 50th of the Research Society for Central Asian Cultures*, Toho Shuppan, Osaka: 49-54.

Geng Shimin (2004): “Study of Two Folios of The Uighur Text “Abitaki””. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, Vol. 57, No. 1: 105-133.

Geng Shimin (2005): “Huihuwen “da bai lian she jing” canjuan (ling er ye) yanjiu”. *Zhongyang minzu daxue xuebao (zhexue shehui kexue ban) nian di 1 qi, di 32 jian*: 109-113. [İngilizce başlık: Geng Shimin (2005): “Study of Another 2 Folios of the Uighur Text “Sutra of the Great White Lotus Society””. *Journal of The Central University For Nationalities (Philosophy and Social Sciences Edition)*, Vol. 32, No. 1: 109-113].

Geng Shimin (2006): “Study of Another Two Folios of The Uighur Text “Abitaki””. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, Vol. 59, No. 1: 47-56.

Geng Shimin (2007a): “Huihuwen “da bai lian she jing” yi ye canjuan yanjiu (4)”. *Yuyan yu fanyi (hanwen) nian di 4 qi*: 3-6. [İngilizce Başlık: Geng Shimin (2007a): “A Study on the Uyghur Text Abitaki (4)”. *Language and Translation (Chinese)*, Vol. 4, No. 4: 3-6].

Geng Shimin (2007b): “Study on the Uighur Text Abitaki (4)”. *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları, Memoriam Şinasi Tekin II*, Cilt 31: 231-236.

- Geng Shimin (2007c): “A Study on The Uighur Text Abitaki (4)”. *Türkbilig*, Sayı 14: 177-183.
- Geng Shimin (2007d): “Huihuwen “da bai lian she jing” yi ye canjuan yanjiu”. *Xinjiang shifan daxue xuebao (zhexue shehui kexueban) nian: 12 yue, di 38 juan, di 4 qi*: 17-19. [İngilizce başlık: Geng Shimin (2007d): “Study on the Uighur Text Abitaki”. *Journal of Xinjing Normal University (Social Sciences)*, Vol. 28, No. 4: 17-19].
- Geng Shimin (2007e): “Study on the Uighur Text Abitaki (3)”. *Aspects of research into Central Asian Buddhism. Memoriam Kogi Kudara*, Turnhout: Brepols: 27-31.
- Geng Shimin (2008a): “Huihuwen “da bai lian she jing” yi ye canjuan yanjiu (3)”. *Xibei minzu yanjiu nian: di 1 qi (zong di 56 qi)*: 32-36. [İngilizce Başlık: Geng Shimin (2008a): “Study of One Folio of the Uighur Text Sutra of the Great White Lotus Society (3)”. *Northwest Ethno-National Studies*, Vol. 56, No. 1: 32-36].
- Geng Shimin (2008b): “Study on the Uighur Text Abitaki (4)”. *Türk Dilleri Araştırmaları 18, Festschrift in Honor of Talat Tekin*, Cilt 18: 167-174.
- Geng Shimin (2011): “Huihuwen fodian yu “da bai lian she jing” canjuan yanjiu (xia)”. *Zhongguo Foxue*, Cilt 30: 52-67.
- Hirakawa, Akira (1997): *A Buddhist Chinese-Sanskrit Dictionary*. Tōkyō: Reiyukai.
- Hirakawa, Akira (1997): *A Buddhist Chinese-Sanskrit Dictionary*. Tokyo: The Reiyukai.
- Jones, Charles B[rewer] (2019): *Chinese Pure Land Buddhism: Understanding a Tradition of Practice*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Kara, Georg ve Peter Zieme (1986): “Die uigurische Übersetzung des apokryphen Sūtras „Fo ding xin da tuo luo ni“”. *Altorientalische Forschungen*, 13: 318-376.

Karaayak, Tümer (2016): “Eski Uygurca Abitaki Fragmanları Üzerine Bir İnceleme”. Mehmet Ölmez (ed.). *Uluslararası Yıldız Türk Dili Sempozyumu 25 Nisan 2016*. İstanbul: BilgeSu Yayıncılık: 55-73.

Karaayak, Tümer (2017): *Eski Uygurca Abitaki Metinlerinin Söz Varlığı*. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Karaayak, Tümer (2021): *Eski Uygurca Abitaki Metinlerinin Söz Varlığı (Giriş – Metin – Aktarma – Açıklamalar – Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Mirkamal, Aydar ve Peter Zieme (2020): “Further Fragments of the *Guanwuliangshoufo jing* 癩無漚壽佛經 in Old Uyghur”. *Central Asiatic Journal*, Vol. 63, No. 1-2: 273-292.

Monier-Williams, Monier (1899): *A Sanskrit-English Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.

Nishiwaki, Tsuneki (2014): *Chinesische Blockdrucke aus der Berliner Turfansammlung*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Provasi, Elio (2013): “Sanskrit and Chinese in Sogdian garb: the transcription of Indic proper names in the Sogdian Buddhist texts”. Matteo De Chiara, Mauro Maggi and Giuliana Martini (eds). *Multilingualism and History of Knowledge, Vol. 1: Buddhism Among the Iranian Peoples of Central Asia*. Wien: Verlag der Österreichische Akademie der Wissenschaften: 191-308.

Rachmati [Arat], Reşid (1937): *Türkische Turfan-Texte VII. Von Dr. G. R. Rachmati. Mit sinologischen Anmerkungen von Dr. W. Eberhard*. Berlin. [TT VII: Türkische Turfantexte. VII].

Röhrborn, Klaus (1971): *Eine uigurische Totenmesse. Text, Übersetzung, Kommentar*. Berlin: Akademie Verlag.

Röhrborn, Klaus (2017): “Das alttürkische „Diskurs-Sūtra“ und das Nivāpa-Sūtra (1935.52.0007)”. Yukiyo Kasai, Simone-Christiane

- Raschmann, Håkan Wahlquist, Peter Zieme (eds.): *The Old Uyghur Āgama fragments preserved in the Sven Hedin collection, Stockholm*. Turnhout: Brepols: 113-121.
- Röhrborn, Klaus (2017): *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. Neubearbeitung. II. Nomina-Pronomina-Partikel. Band 2: aš-äzüük*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Sertkaya, Osman Fikri ve Klaus Röhrborn (1984): “Bruchstücke der alttürkischen Amitābha-Literatur aus Istanbul”, *Ural-Altäische Jahrbücher Neue Folge*, Cilt 4: 97-108.
- Soothill, William Edward ve Lewis Hodous (1937): *A Dictionary of Chinese Buddhist Terms: with Sanskrit and English Equivalents and a Sanskrit-Pali Index*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.
- Tekin, Şinasi (1980): *Maitrisimit nom bitig. Die uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhāsika-Schule. Teil 1. Transliteration, Übersetzung, Anmerkungen. Teil 2. Analytischer und rückläufiger Index*. Berlin: Akademie-Verlag. [BT 09: Berliner Turfantexte. 09.].
- Temir, Ahmet, Kōgi Kudara ve Klaus Röhrborn (1984): “Die Alttürkischen Abitaki-Fragmente des Etnografya Müzesi”, *Turcica*, Tome XVI: 12-28.
- Tuğuşeva, L. Yu. (2008): *Sutra Obşçini belogo lotosa. Tyurkskaya versiya, faksimile rukopisi, transkriptsiya teksta, perevod s rannesrednevekovogo tyurkskogo yazıka, predisloviye, primeçaniya, ukazatel slov*. Moskva.
- Uzunkaya, Uğur (2022): “İstiğrak, Şamsāra ve Tövbe: Türlü Meselelere İlişkin Eski Uygurca Metin Parçaları”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 62, Sayı: 2: 555-576.
- Wilkens, Jens (2001): *Die drei Körper des Buddha (Trikāya). Das dritte Kapitel der uigurischen Fassung des Goldglanz-Sūtras (Altun Yaruk Sudur), eingeleitet, nach den Handschriften aus Berlin und St.*

Petersburg herausgegeben, übersetzt und kommentiert. Turnhout: Brepols.

Wilkins, Jens (2007): *Das Buch von der Sündentilgung. Edition des alttürkischbuddhistischen Ksʻanti Kılğuluk Nom Bitig.* Turnhout: Brepols. [BT 25: Berliner Turfantexte. 25.].

Wilkins, Jens (2021): *Handwörterbuch des Altuigurischen. Altuigurisch – Deutsch – Türkisch. [Eski Uygurcanın El Sözlüğü. Eski Uygurca – Almanca – Türkçe].* Göttingen: Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.

Wilkins, Jens (2022): “Practice and Rituals in Uyghur Buddhist Texts: A Preliminary Appraisal”. *Buddhism in Central Asia II.* Leiden, The Netherlands: Brill: 430-464.

Wilkins, Jens (2025): *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. Bd. 3: Fremdelemente, Teil 3: cihui – gwise.* Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Yakup, Abdurishid (2016): *Altuigurische Aparimitāyus-Literatur und kleinere tantrische Texte.* Turnhout: Brepols. [BT 36: Berliner Turfantexte. 36.].

Yakup, Abdurishid (2021): *Buddhāvataṃsaka literature in Old Uyghur.* Turnhout: Brepols. [BT 44: Berliner Turfantexte. 44.].

Zieme, Peter (1985): *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren.* Berlin: Akademie-Verlag. [BT 13: Berliner Turfantexte. 13.].

Zieme, Peter (1990): “Sur quelques titres et noms des bouddhistes turcs”. Rémy Dor (ed.): *L’Asie Centrale et ses voisins. Influences réciproques.* Paris: 131-139.

Zieme, Peter (2005): *Magische Texte des uigurischen Buddhismus.* Turnhout: Brepols. [BT 23: Berliner Turfantexte. 23.].

Zieme, Peter ve Kōgi Kudara (1985): *Uigurugo no kanmuryōjukyō. Guanwuliangshoujing in Uigur.* Kyōto.

Elektronik Kaynaklar:

DDB = Digital Dictionary of Buddhism, www.buddhism-dict.net (Erişim tarihi: 15.11.2024-30.11.2024).

U 244 [ön yüz]: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u0244verso.jpg> (Erişim tarihi: 15.11.2024-30.11.2024).

U 244 [arka yüz]: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u0244recto.jpg> (Erişim tarihi: 15.11.2024-30.11.2024).

U 2095 [ön yüz]: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2095seite1.jpg> (Erişim tarihi: 15.11.2024-30.11.2024).

U 2095 [arka yüz]: <https://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u2095seite2.jpg> (Erişim tarihi: 15.11.2024-30.11.2024).

URL 1: <https://www.qalamos.net/content/index.xed> → U 244 (Erişim tarihi: 15.11.2024-30.11.2024).

URL 2: <https://www.qalamos.net/content/index.xed> → U 2095 (Erişim tarihi: 15.11.2024-30.11.2024).